

El canvi polític de la Restauració: Manresa, 1879-1923

MARIA GEMMA RUBÍ I CASALS

A partir de 1875, l'esquema d'organització política de la Restauració es va anar reproduint a totes les localitats. Sovint, per analitzar aquest fet, s'utilitza com a model únic de referència el cas de Barcelona. Manresa, però, pot servir per il·lustrar la realitat de les ciutats mitjanes.

INTRODUCCIÓ

L'anàlisi de les transformacions polítiques experimentades per la Catalunya de la Restauració encara espera una síntesi que permeti construir un model de canvi que no només ens serveixi per a Barcelona, sinó que també sigui extensible a la resta de ciutats, totes de caràcter mitjà, que articulaven la societat urbana d'aquesta etapa històrica. La perspectiva comparada amb què s'ha fet la tesi doctoral que presentem en aquestes ratlles permet proposar un model de canvi que contribueixi de forma decisiva a dibuixar els elements essencials de transformació política de la Catalunya urbana de la Restauració.

Durant el període històric estudiat, Manresa es va convertir en una de les primeres ciutats de Catalunya quant a població i importància econòmica. El 1897 ocupava la quarta posició en nombre d'habitants després de Barcelona, Reus i Tarragona, i disposava d'una àmplia presència de mitjans de comunicació social, amb més premsa que Girona, Lleida o la mateixa Tarragona. Era una ciutat eminentment fabril, d'industrialització precoç, situada entre els nervis obrers del Llobregat i del Cardener, que al mateix temps

encabia barris d'artesans, de comerciants que experimentaven noves formes de publicitat i de petits propietaris pagesos que representaven el cor de la Manresa més catòlica i carlina. Una ciutat, al capdavant, que presentava un veritable repte i una complexa cruïlla de tradicions polítiques, polaritzades entorn del republicanisme i del catolicisme polític amb diversos vestits. En darrer terme, la ciutat de Manresa ens ha proporcionat un exemple magnífic de marc local amb una economia competitiva, si bé amb alts i baixos, basada en el motor de la indústria tèxtil, on convivien a més els interessos d'altres indústries auxiliars –cada vegada més importants amb el despertar del nou segle–, de la pagesia en franca reculada i d'un comerç vigorós i en constant expansió.

EL DESPERTAR DE LA SOCIETAT CÍVICA

La Restauració a Manresa va suposar un viratge conservador, com ho havia estat arreu. Tanmateix, aquest gir es va viure amb molta més intensitat des del moment que el govern local, fins l'any 1885, va estar monopolitzat per sectors ultracatòlics, carlins i antics moderats.

Aquests grups jugaven la carta alfonsina, però socialment i en l'esfera religiosa eren molt més conservadors. La contraofensiva es va concretar en la persecució dels sectors republicans i demòcrates, com també del moviment obrer, i en la recuperació de l'ascendent de l'Església en la societat local. La marginació de les classes subalternes i mitjanes va ser un dels requisits de l'aventura política canovista. Aquest fet va ser aprofitat per les elits dominants locals per fer tot el possible per esclafar l'expressió política d'aquestes classes, atesos els antecedents del Sexenni.

Aquest flux recatolitzador va alimentar una polarització entre els partidaris del progrés i els partidaris de la reacció. A partir de 1885, els republicans van fer acte de presència als consistoris manresans. Els que aviat van aprendre ràpidament el joc caciquista van ser els castel·lans o històrics, mentre les altres famílies republicanes van fluctuar del retraïment a la participació mentre somiaven amb el retorn del règim republicà. Les divisions internes van ser la nota predominant, si bé els possibilistes fins i tot van obtenir en diverses ocasions l'alcaldia de la ciutat.

Els anys noranta, un nou actor apareixeria en l'escena ciutadana: el regionalisme de caràcter conservador. Aquest refusaria intervenir directament en les conteses electorals, però no pas a donar suport públic als candidats de la seva preferència. Tampoc no va renunciar a incidir en l'opinió pública local amb un rotatiu propi on expressaria, a banda del seu ideari, el seu profund rebuig a la política de la Restauració per convertir-se en un espectador impàvid de les conxorxes que es teixien a l'entorn del control del poder local. Igualment participaria directament en la mobilització dels ciutadans a través de campanyes al voltant de la defensa de la llengua catalana, de l'autonomia de les darreres colònies espanyoles d'ultramar o del moviment del Tancament de Caixes, per esmentar les més importants. El moviment obrer organitzat, així com el nucli socialista, també se situaven als antípodes del sistema, juntament, és clar, amb aquells sectors republicans que finalment es decantarien pel retraïment electoral permanent i els segments anarquistes que detestaven el joc polític. Malgrat no disposar d'una investigació especialitzada sobre el moviment obrer a la ciutat, sí que a hores d'ara podem intuir que el sindicalisme manresà va estar molt influït pel socialisme, especialment després de la desbandada que es va produir com a conseqüència de les vagues de 1890.

En la decisiva conjuntura del tombant de segle es van forjar les bases del canvi polític que s'aniria materialitzant durant les dues primeres dècades del segle XX. Aquest model de canvi es basaria en el bipartidisme republicà/regionalista que abans hem descrit; en la persistència de les relacions clientelars en la política local; en l'avenç importantíssim del vot veritat i amb ell de l'autenticació del sufragi i de la política competitiva; en el protagonisme dels sectors catòlics i regionalistes com a desencadenants de la descomposició del sistema del torn

al tombant de segle, i, finalment, en la conversió del republicanisme en una alternativa de govern. Entre 1899 i 1902, catòlics, regionalistes i republicans van ser els abanderats de la protesta de les classes productives. Fins i tot en aquest ambient de protesta i de mobilització hi va participar el clergat més integrista, el qual va fer mitings des de la premsa i des de la trona en contra de les idees més avançades del socialisme i els governs centrals que cometien l'immens error, segons el seu parer, de tolerar-les.

Per tant, en el despertar cívic de les classes mitjanes i la seva politització en un sentit catalanista hi va tenir molt a veure la mobilització del catolicisme polític. Aquest tret diferenciaria el model de canvi manresà si el comparem amb el de la ciutat de Barcelona, però al mateix temps l'aproparia al que van experimentar altres ciutats catalanes com ara Vic o Vilanova i la Geltrú, o espanyoles com Castelló de la Plana i Vitòria, per exemple. Simultàniament els republicans també van participar en aquesta intensa politització que arrencava al tombant de segle amb els mitings en demanda de la revisió dels processos de Montjuïc o amb el Tancament de Caixes. Fins i tot un dinàstic que amb posterioritat competiria obertament amb la Lliga, el conservador Lluís Vila i Miralles, era un dels dirigents de la Lliga de Productors de la ciutat. A tots ells, aquesta conjuntura els va servir com a aprenentatge del que més tard havia de significar el pes de l'opinió ciutadana en la vida política local.

La consolidació lenta d'una política competitiva es va traduir en la creació d'un mercat electoral propi en el qual els diferents partits competien per la distribució del vot. Ho feien intensificant els mitjans de propaganda a través de campanyes electorals, que consistien en mitings cada vegada més concorreguts i en els tradicionals canals de la demanda del vot porta a porta. La premsa va continuar fent un paper essencial

com a portaveu dels diferents projectes polítics i com a caixa de ressonància dels debats de la política local. El vot autèntic, que ja tenia una presència notable a la ciutat, va experimentar un avenç molt considerable a tot el districte de Manresa. Naturalment, la comissió de frau electoral cada vegada serà més complicada i sobretot menys legitimada, perquè les forces que competien eren de l'oposició i el seu lema sempre havia estat la puresa del sufragi. La presència d'interventors als col·legis electorals i el control del cens també van contribuir, d'altra banda, a aquest avenç.

Tot i així, a mesura que el vot es feia més difícil de controlar mitjançant les pràctiques caciquistes recurrents, sí que va augmentar significativament la compra de vots i especialment la negociació del vot procedent de les organitzacions d'interessos. Al costat de la continuïtat del favor i la deferència, que discriminaven beneficis indivisibles de caràcter públic tot personalitzant-los, de forma progressiva veurem consolidar-se un altre tipus de clientelisme de caràcter transaccional, efímer i de baixa fidelitat. Així, en multiplicar-se els vots es multiplicaven paral·lelament els favors i la negociació a canvi d'interessos puntuals o de la satisfacció de demandes determinades. I aquesta manera de procedir tant la utilitzaven els regionalistes com els conservadors. Per tots, sense diferències, aquesta era una empresa política nova.

La presència important d'aquest tipus de política fa que no puguem parlar encara de democràcia de masses, però sí d'un estadi immediatament anterior a l'adveniment d'aquesta. La realització de campanyes electorals de signe modern al final del període i la celebració de mitings no eren incompatibles amb la continuïtat del component clientelar, tant individual com grupal. Per a això calia l'articulació d'una xarxa social i institucional que proporcionés el suport electoral neces-

sari, per bé que el gros dels vots s'havia de renegociar en cada legislatura. Probablement les eleccions que donaven menys feina als seus candidats eren les provincials, les quals van continuar regint-se pels vells procediments de pactar prèviament els resultats.

DESARTICULACIÓ DEL TORN DINÀSTIC

Segurament aquestes reflexions ens ajudaran a desmitificar el contingut pretesament pervers del caciquisme de la Restauració. D'una banda, perquè els seus orígens van arrencar gairebé des de l'inici de la política liberal i de la mateixa existència de les eleccions, i tampoc no va morir amb la fi del règim restauracionista. De l'altra, perquè les trajectòries històriques de les democràcies liberals europees també revelen l'existència de corrupció i de frau mentre paral·lelament el ciutadà aprèn a votar i a participar en la vida política. En un altre sentit, tampoc no cal oblidar que els districtes uninominals com els de la Restauració, reforçats per un escrutini majoritari, afavorien una relació de proximitat entre el diputat i els seus electors, i per tant la inclinació a intercanviar vots per favors. Igualment, en les eleccions locals, la coneixença dels candidats, en la majoria dels casos residents als districtes on es presentaven, alimentava paral·lelament el control individual i institucional del vot.

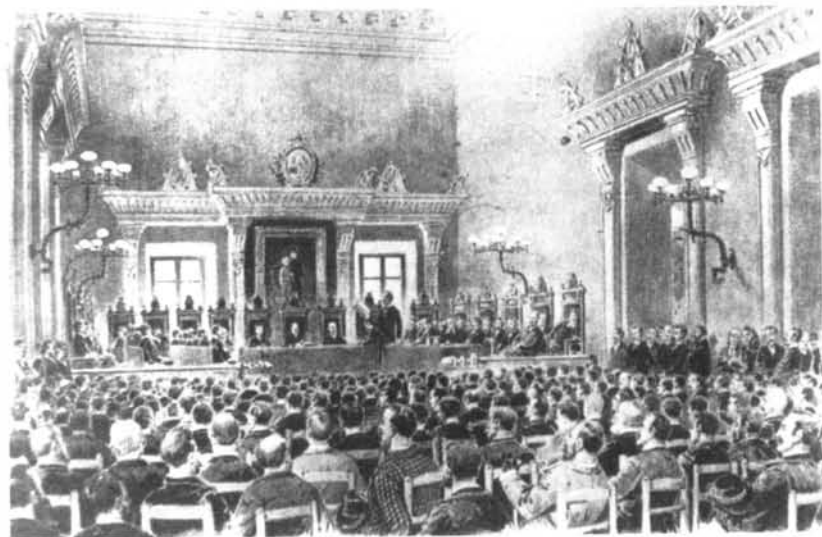
En la mesura que es desarticulava el torn dinàstic, els partits van haver d'adequar les seves estructures organitzatives a la captura massiva de vots. Pels partits socials o d'arrelament popular, com carlins i republicans, aquesta adaptació no va resultar gaire problemàtica, acostumats com estaven a oferir, a través de les respectives xarxes de sociabilitat, una sèrie de serveis amb els quals s'asseguraven la integració política dels seus acòlits. Els regionalistes controlaven el vot de les seves bases electorals mitjançant les entitats agràries i associacions de

caire religiós com la influent Acadèmia de la Joventut Catòlica, si bé cada vegada més a través dels espais de sociabilitat específics de la cultura catalanista, com l'Orfeó Manresà o bé el Centre Excursionista de la Comarca del Bages, planter de reclutament de futurs dirigents catalanistes.

Els partits dinàstics van respondre de diferent manera a la desintegració del sistema del torn. Així, els dinàstics conservadors van continuar exercint com a partit de notables caracteritzat per tenir una gran capacitat de pressió, per tal com els seus membres eren empresaris amb gran poder econòmic, i per instrumentalitzar políticament els republicans per tal d'arribar al vot popular. Els liberals, molt dividits, van optar bé per deixar-se portar per la política possibilista del republicanisme unificat de la mà de Maurici Fius i Palà, o bé per intentar ocupar l'espai liberal i demòcrata refent la seva organització, com va ser el cas del Círculo Liberal Popular, la fracció romanonista que, tanmateix, sempre va esdevenir satèl·lit de la Lliga Regionalista. En tot cas, atinent als paràmetres de la modernitat política, cap d'aquests partits no es va convertir en partit de masses, sinó tan sols en partits d'afiliació indirecta, un estadi intermedi entre aquells i els de notables.

En darrer terme, voldríem esmentar que el segle XX també va portar novetats pel que fa a l'aparició d'una classe política més professionalitzada i més avesada a la gestió de problemes col·lectius, si bé continuaria sent, com passava el segle anterior, una expressió molt minoritària de la composició sociològica de la ciutat per tal com els grans absents continuaven sent els obrers. Aquesta renovació l'exemplificaria un polític com era Maurici Fius i Palà, que va esdevenir el portaveu d'una part important de les esquerres manresanes, les que pugnaven per un reformisme social, al mateix temps que inaugurava un nou estil de fer política local basat en la materialització d'un programa de govern, cosa impensable anys enrere.

Hem intentat esbrinar quin era el grau de professionalització d'aquesta classe política i també el grau de dedicació al seu districte, així com quin era el seu discurs. Els parlamentaris fins al tombant de segle havien estat diputats imposats pel caciquisme provincial dirigit des de Barcelona. Tanmateix —cal dir-ho— en aquesta demarcació, formada per 14 districtes molt diferents entre si, no era fàcil exercir un poder caciquil d'àmbit provincial. Per tant, resseguint la seva actuació al Congrés dels Diputats ens hem adonat que sovint treballaven en

Dibuix de Jaume Pahissa de l'Assemblea Catalanista de Manresa de 1892.

qüestions que no afectaven directament el seu districte o que genèricament preocupaven el conjunt de diputats catalans, com ara la defensa del proteccionisme econòmic. I sobretot s'establí una relació de conveniència entre el diputat i el districte, però no pas d'integració en aquest i d'apropiació dels seus interessos en un sentit positiu. Leonci Soler i March va ser el primer diputat que a partir de 1899 va aconseguir enfeudar-se o apropiat-se el districte.

LA CRISI DEL SISTEMA POLÍTIC

A les acaballes del sistema, la vida política manresana havia canviat prou per no poder involucrar. Els canvis experimentats eren ja irreversibles, malgrat els límits de la modernització que es farien patents en el cansament de l'electorat, que progressivament participaria menys. Però també es manifestarien, i molt significativament, en el comportament dels partits polítics i en les actituds de les elits de poder. Així, el rerefons de la crisi social que es va encetar a partir de 1917 seria un escenari poc apropiat per a l'aprenentatge de les bondats del sufragi i per a la consolidació de la democràcia. D'una banda, perquè les classes obreres van acabar de perdre tota esperança en el sistema polític i en aquella conjuntura van preferir abraçar la consigna de l'apoliticisme. De l'altra, perquè els republicans, un cop desvinculats dels interessos de les classes treballadores i havent perdut el seu líder, Fius, el 1920, es van veure imbuïts per la desorientació i el desconcert. Certament, el seu projecte polític havia tocat fons. Des de 1915, l'aliança amb els republicans nacionalistes havia resultat molt rendible, si bé a la vegada posava de manifest que el republicanisme, si volia sobreviure, havia de tenir accent catalanista. D'aquí el viratge cap a la defensa de l'autonomia de Catalunya, cosa inimaginable en la conjuntura de la Solidaritat, quan els fiuistes van ser

dels pocs republicans que s'havien declarat antisolidaris.

Les dretes també van acusar la seva pròpia crisi. En els comicis municipals de 1922 per primera vegada es presentava una candidatura íntegrament formada per homes de la Lliga, mentre que els seus correligionaris van preferir presentar-se en solitari en una candidatura formada per carlins i exregionalistes que tampoc no va reeixir. Tanmateix, els veritables enemics havien aparegut per la dreta amb l'aparició de la plataforma dinàstica de la UMN, que va voler instal·lar-se en aquells pobles on hi havia un cert cansament respecte a la representació i gestió política del diputat regionalista. De fet, aquesta plataforma representava el darrer cant de cigne d'uns partits dinàstics al quals a Catalunya pràcticament no els quedava credibilitat.

El cop d'estat de Primo de Rivera, enmig d'una forta crisi política i social, a banda d'evidenciar una solució autoritària a aquest impàs, va estroncar un realineament de les forces polítiques que ja estava anunciant d'alguna manera el sistema de partits que es consolidaria amb la Segona República. És cert que la democràcia de masses no havia fet acte de presència tal com avui l'entendem, però també ho és que durant els dos primers decennis del segle XX s'havia produït un procés irreversible de canvi polític que conduiria inexorablement cap a l'establiment al principi dels anys trenta de la novella democràcia republicana, amb tot el llast de problemes i d'esquerdes cíviques que el règim republicà no va saber o no va poder resoldre ni reconduir.

Aquestes transformacions es van desenvolupar malgrat la inexistència d'una voluntat clara de democratització del sistema polític manifestada per les elits dirigents, simplement perquè la societat estava canviant i les formes d'exercici del poder i els estils de fer política també, i els canals de representació existents no eren els adequats. Fer

recaure tota la responsabilitat en unes elits que tenien patrimonialitzat l'Estat i que per aquesta raó no desitjaven introduir cap reforma que discutís aquesta preeminència ens sembla desproporcionat i poc realista. Perquè estem atribuint a aquestes elits massa protagonisme en un procés de canvi polític causat per un feix complex de factors. El projecte polític de Cánovas del Castillo no havia contemplat mai la incorporació de la dimensió democràtica a un règim que es volia de caire eminentment liberal. La reintroducció del sufragi universal va obeir a una vella aspiració dels sectors més liberals del sistema. Certament, la seva recuperació va suposar una més gran oportunitat per a les oposicions d'expressió i de representació polítiques, per bé que no pas la panacea de la democratització del sistema polític.

L'actuació dels partits situats al marge del sistema tampoc no va ser un exemple estimulador de regeneració del règim polític. Es van adaptar a unes regles de joc que afavorien la política caciquista i van aprofitar els pocs indicis d'obertura del sistema, i sobretot la seva desintegració, per avançar i consolidar-se. Però seria agosarat exigir-los més. Van ser portaveus d'una societat que progressivament anava articulant els seus interessos i es convertia en més plural. Al mateix temps, aquests partits es van consolidar d'una forma rotunda en aquells districtes en què els dinàstics havien perdut el control polític ja des de principi del segle XX. Aquest va ser el cas del districte de Manresa. Raó de més per estudiar en aquesta ciutat i districte les mutacions que estava patint l'univers de la política en una etapa de transició de l'era dels notables a la de les masses, i per poder apreciar i comprendre, en definitiva, la naturalesa subtil i complexa de la política.

Maria Gemma Rubí i Casals
EHESS-UAB